

Vikingferdene

Hvor dro de?

Det første vikingangrepet utenfor Norden vi kjenner idag var angrepet på klosteret i Linisfarne i Nord-England i 793. Dette var startskuddet for ekspansjonen.

Vikingene hadde overlegne krigsskip, og man regner med at vikingene hadde stor suksess hjemme med disse før de prøvde seg ute. Det er derfor naturlig å tro at midten av 700-tallet er en riktig tidfesting av begynnelsen på vikingtiden.

De norske vikingene dro mot vest, nemlig Irland, Skottland, Shetland, og Island. Fra Island dro dem til Grønland og Vinland i Nord-Amerika. De svenske vikingene seilte inn i Finskebukta og gjennom russiske elvesystemer. Derfra seilte de ut i Svartehavet og Kaspiahavet. De nådde helt til Konstantinopel (Istanbul), som de kalte Miklagard. Danskene konsentrerte seg mest om Vest-Europa og England, men de reiste også helt inn i Middelhavet.

Bakgrunnen for vikingferdene

De militære forutsetningene: Våpen og skip

Vikingene angrep også steder med sterk militær styrke. Karl den store brukte mye ressurser på å forsvare Frankrike mot vikingene. Allikevel lyktes vikingene gang på gang. Vikingene hadde overlegent krigsutstyr; Ringbrynjer, sverd, spyd, og ikke minst skip. Vikingskipene var raske, og de var brebunnete og de stakk grunt. Dette gjorde at det var enkelt å gå i land raskt. Vikingene hadde alltid overraskelsesfordelen.

De sosiale forutsetningene: Kriger og trell

Av usikre kilder har man beregnet at mellom 1/5 og 1/3 av befolkningen i Norge var treller første halvdel av 1000-tallet. Fenomenet har blant annet noe av skylden for at utviklingen, byggingen og vedlikeholdet av vikingskipene. Vikingene tok treller på sine tokt og tok dem med seg tilbake til Norge. De fleste bøndene hadde våpen, og mange var organisert og trent for å forsvare seg. I føydalsamfunnet hadde ikke bøndene lov til å ha våpen, og var derfor forsvarsmessig svakt. Vikingene kunne dra ut med en større del elitekrigere enn andre land, fordi de trengte ikke så mange hjemme når de fleste hadde våpen og mange hadde trening og opplæring.

Befolkningspress, utferder og vikingtid

Befolkningen vokste, noen flyttet ut mot kysten eller opp i fjellbygdene, men noen flyttet også ut av Norge. Mange ble værende hjemme, og de fikk dårligere kår. Nye åkrer ble ryddet, men da fikk budskapen mindre å beite på, og det begrenset tilgangen på gjødsel. Derfor hadde de balanselover, som krevde et misteforhold mellom åkerarealer og husdyrhold.

På grunn av økende mangel på gode jordbruksarealer og befolkningspress slo mange vikingene seg ned i øde områder eller områder de erobret. Eksempler er Normandie,

Dublin, Danelagen, Færøyene, Island, Finland og Grønland. Vikingene herjet og plyndret altså på grunn av sosiale problemer, dårlige kår forårsaket av blant annet befolkningsvekst. For vikingene var det den beste måten å løse problemene på.

Hvorfor sluttet vikingferdene?

Vikingtoktene var i klar tilbakegang i første halvdel av 1000-tallet både i Europa og i Norden.

Den ene viktige grunnen var at folk i Vest-Europa utviklet seg militært. De fikk bedre utstyr som foreksempel rustninger og hester, og ridderhærene som vokste fram opptrådte disiplinert og målrettet. Vikingene klarte ikke å beleire byer, og de ble oftere og oftere slått tilbake.

Den andre viktige grunnen var endringen av samfunnet hjemme i Norden. Også folk hjemme organiserte seg for å unngå å bli tatt som slaver. Folket samarbeidet med kongen som hadde mulighet til å slå ned på vikingtokter i hjemlandet. Vikingene hadde nå vanskeligere for å få tak i trelles, men folk søkte arbeid, og disse kunne ta seg av mange av trelles arbeidsoppgaver.

Bondegården og Bygde-Norge blir til

Laftehus og kjernefamilie

I tidlig vikingtid kom en ny lafteteknikk. Nå kunne man ikke bygge hus som var lengre enn en tømmerstokk. Derfor bygde man mange små hus rundt et tun; fjøs, stall, låve, osv. Slik oppstod gårdstunet. Gårdene fikk navn etter rydningsmannen. Man måtte avklare eiendomsretten med disse nye delingene av landområder, og dette ble opphavet til odelsretten, som gjorde det vanskelig å selge jord til fremmede.

Nyrydning i vikingtida

Det vokste fram utkantgårder, som ble brukt som sesongbosteder for folk og buskap for å utnytte fjerne beiteområder.

Gårder gis navn etter rydningsmannen (eks. Bjørnstad), funksjonen (eks. -set(er)), og eventuell deling (eks. Nedgård eller -tveit).

Framveksten av Bygde-Norge

Urgårder med god åkerjord ble sterkt oppdelt, og bidro til framvekst av lokale sentre. Den nye og tette bosetningen skapte grannelag (at to eller flere gårder har husene i tunfelleskap) og nabolag. Etter hvert fikk vi også bygder og det lokale sosiale fellesskapet som ligger i uttrykket ”bygdelag”. Bygda ble det naturlige fellesskapet for felles rettslig, religiøs, og militær organisering. Grunnformen i det norske bondesamfunnet var utviklet.

Gårdstall og folketall

Ved utløpet av vikingtida var det omkring 25 000-30 000 bondegårder innenfor Norges nåværende grenser. Utifra dette antar vi at folketallet var omkring 185 000 mennesker. Nå ble det produsert så mye i Norge og det bodde så mange mennesker her, at det var mulig å bygge en statsorganisasjon på det. Rikssamlingen og statsutviklingen begynte med oppbyggingen av stadig større lokale organisasjoner.

Rikssamling

Lokalmakt og tingfellesskap

Bondesamfunnet trengte vern utad, så de kunne føle seg trygge, respekterte løsninger på feider så de ikke førte til blodfeider, og behandling av fellessaker som veibygging og gårdsgrenser. Etter hvert vokste det fram større rettskretser. Bygdene omkring Trondheimsfjorden sluttet seg sammen til åtte forskjellige fylkesting. Tidlig i vikingtida gikk disse sammen og dannet Trøndelag. Andre steder i landet vokste det også fram lignende tingfellesskap med egne lover. Disse fikk navn etter møtestedene.

Tingene ble utvidet for å hindre at småhøvdingene kunne dra ut og plyndre en landsby, for så å dra tilbake til sitt lovområde uten å bli straffet. Først var tingene allting, men det var upraktisk at alle menn måtte møte opp, særlig når lagområdene ble store. Derfor gikk man over til representative ting, hvor man valgte representanter. Disse fikk godtgjørelse for kost og reise.

Utviklingen og gjennomføringen av rettsordningene var ressurskrevende, og dette viser sterk vilje og evne til å utvikle et rettssamfunn.

Høvdingdømmenes tid

Ved inngangen til vikingtida møter vi en rekke høvding- og småkongedømmer. Militært bygde de på følger av elitekrigere som ble kalt "hird" og en bondehær. Høvdingdømmene kriget stadig om områder, ressurser og trelles. Fordi det var nødvendig å ha en lojal bondehær fikk bønder og trelles relativt stor demokratisk deltakelse i rettsvesen, religionutøvelse og i den militære organisasjonen. Vanntransport gikk raskere enn landtransport, derfor var steder med innsjøer eller fjorder gunstig for dannelsen av høvdingdømmer.

Høvdingætten i Vestfold og Harald Hårfagre

Undersøkelser viser at det var en sterk høvdingmakt i Vestfold allerede tidlig på 600-tallet. Skog- og fjellbygdene produserte fra langt tilbake skinn, pelsverk, horn, og kleberstein. Fra romersk jernalder, fikk man en kraftig økende jernproduksjon.

I Vestfold klarte høvdingdømmet å beskytte handelsvirksomheten mot plyndring. Derfor var Vestfold det viktigste handelssentret i Sør-Norge på 700-tallet. Høvdingen måtte ha god kontroll ved kysten, altså en sterk flåte. Dette førte med seg en bedre utvikling av skip, gode våpen og effektive kampformer. Danmark ville erobre Vestfold, og de prøvde seg med vekslende hell. Dette gjorde at en rask og god utvikling av våpen, skip og

mobilisering av menn ble viktig. Denne utviklingen gjorde det mulig for høvdingen å herske over større og større riker, og dette kan ha spilt en viktig rolle i den første fasen av rikssamlingen.

På slutten av 800-tallet erobret Harald Hårfagre et stort rike i Sør-Vest-Norge. Det avgjørende slaget stod i Hafrsfjord. For å slå vestlandshøvdingene allierte han seg med ladejarlen i Trøndelag. De avtalte å ha "hvert sitt område". På et lokalt plan allierte Harald Hårfagre seg med mange høvdinge, og stod til slutt på toppen av et alliansesystem. Han og hans etterfølgere hadde allikevel størst makt på Vestlandet. Harald Hårfagres erobringer var bare et skritt, men kanskje et veldig viktig et, i rikssamlingen.

Norge samles til ett rike

Vikingtida tok slutt fordi vesteuropeerne etter hvert klarte å organisere et effektivt forsvar, og bondesamfunnene hjemme motarbeidet vikingtokter, og satset på å bygge opp lagting og en forsvarsorganisasjon.

Bondesamfunnet fant en mektig alliert i Hårfagreætten. Kongene så seg tjent med å påta seg ansvar for å verne bondefolket og lagtingenes virksomhet. Det ga prestisje, inntekter, og økt makt. De kunne også organisere bondefolket militært hvis de kunne stole på at de var lojale.

Leidangen var en sjøforsvarsorganisasjon. Kysten ble delt inn i skipreder og befolkningen i disse områdene skulle bygge, vedlikeholde, utruste og bemanne krigsskip som skulle møte fram på kongens utkalling.

Den militære organiseringen av bondefolket og leidangen hjalp til å motvirke vikingtokt hjemme, og å forsvare kysten mot Danmark. Samarbeidet mellom konger, høvdinge og bønder bandt stadig større deler av landet sammen.

For å sette kongen i bedre stand til å reise rundt i riket og utøve sin kongelige myndighet bidro bøndene med veitsle, det vil si at de bevertet kongen og hans menn når de reiste rundt i landet.

Kongens hird kunne brukes som trussel, men dette var mindre fremtredende i Norge enn i andre land.

Det foregikk et nært samarbeid mellom bønder og konge. Bøndernes sterke stilling kommer klart fram i lovene.

Etter Harald Hårfagres død støtte etterfølgerne på flere problemer; krangler om arverett som førte til riksdeler og krig, Danmarks erobringer i Viken, og spenningene mellom kristne konger og hedenske bønder og stormenn. Det først Olav Haraldsson som klarte å etablere et håndfast politisk og militært grep over hele landet. Han ble tvunget av et samarbeid mellom dansk kongen og norske stormenn til å forlate Norge. Når han kom tilbake i 1030, falt han i slaget på Stiklestad.

I 1035 døde danskekongen og det danske nordsjøveldet gikk i oppløsning. Dette tillot Magnus Olavsson og Harald Hårråde å sikre seg herredømmet over hele det norske riksområdet. Dette ble grunnen for norsk statsbygging i høymiddelalderen. I rikssamlingsfasen ble norske landområder samlet, i høymiddelalderen kom oppbyggingen av politiske og administrative organer.

Finnmark og samefolket

Finnmark var navnet på de store skog- og fjellviddene over hele Nord-Skandinavia. Området ble kalt finnmark fordi samene ble kalt finner. Det var kontakt mellom samer og nordmenn i eldre jernalder. Nomadisk sameisk reindrift kom på 1600-tallet. Før dette levde samene av jakt og fiske.